ORTAK KELİME HAZİNESİ KAZANDIRMADA İLKÖĞRETİM SEKİZİNCİ SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ DURUMU

Mehmet KURUDAYIOĞLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çanakkale / Türkiye

Özay KARADAĞ
Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sivas / Türkiye

Geliş Tarihi: *10.08.2006* ***Yayına Kabul Tarihi:*** *22.12.2006*

ÖZET

Ders kitaplarının hazırlanmasında önemli hususlardan biri kelime hazinesidir. Türkçe ders kitapları, kelime hazinesi bakımından bazı kriterler gözetilerek hazırlanmalıdır. Türkçe ders kitapları toplam ve farklı kelime sayısı bakımından öğrencilerin seviyelerine uyumlu olmalıdır. Toplam ve farklı kelime sayısı uyumunun yanında, metinlerde kullanılan kelimeler de öğrenci seviyesine uygun olmalıdır.

Eğitim sürecinde, öğrencilere kelime hazinesi kazandırmada ders kitapları birincil kaynaktır. Bu sebeple ders kitaplarının hazırlanması kelime hazinesi bakımından da bir planlamayı zorunlu kılmaktadır. İlköğretim sürecinde öğrencilere ortak kelime hazinesi kazandırılması da önemli bir husustur. Öğrencilerin ortak kelime hazinesine sahip olması, toplumsal uzlaşmaya ve insanlarımız arasındaki iletişim kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır. Bu sebeple farklı yayın evleri tarafından hazırlanan Türkçe ders kitaplarının kelime hazinesi bakımından yüksek düzeyli bir ortak paydaya sahip olması gerekmektedir.

Bu çalışmada iki farklı yayınevi tarafından hazırlanmış olan ilköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitabının kelime hazinesi bakımından niceliği ve ders kitaplarındaki ortak kelime hazinesinin, ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin kelime hazinesine uygunluğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *kelime hazinesi, ders kitabı, ortak kelime hazinesi.*

THE SITUATION OF TURKIHS TEXTBOOKS OF ELEMENTARY SCHOOL 8th GRADES IN ACQUIRING A COMMON VOCABULARY

ABSTRACT

Vocabulary is one of the essential characteristics in preparing textbooks. Turkish textbooks should be prepared by examining carefully according to some vocabulary criteria. Turkish textbooks should be in a harmony with the levels of students in respect for total and different word counts, words used in text should be appropriate for students' levels too.

During education, textbooks are primary sources in letting students acquire vocabulary. So, preparing textbooks require a planning in respect for vocabulary. During primary school education, giving students a common vocabulary is an ultimately important issue. Having students common vocabulary contributes to social compromise and increasing the quality of communication between people. Therefore, it is required that Turkish textbooks which were prepared by different publishing should have a high qualified common point.

In this study, the quantity of 8th graders' Turkish textbooks vocabulary from different publishing and the appropriateness of textbooks common vocabulary for second stage of primary School graders' vocabulary have been evaluated.

Key Words: *vocabulary, textbooks, common vocabulary.*

1. GİRİŞ

Söz dağarcığı, sözcük dağarcığı, sözcük serveti, sözcük gömüsü, söz varlığı, kelime dağarcığı, kelime kadrosu, kelime serveti, vokabüler vb. terimlerle aynı anlamda kullanılan kelime hazinesi "bir kişinin, bir topluluğun ya da bütün bir dilin sahip olduğu söz ya da kelimeler bütünüdür" (Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr). Kelime kavramına yaklaşım ve tanımlama tarzlarına göre kelime hazinesinin özellikleri ve tanımlaması da değişebilmektedir. Bu anlamda kelime hazinesi, kelime sayılan dil birimlerinin bütünüdür.

Dil becerileri anlama ve anlatma olarak temelde ikiye ayrılmaktadır. Anlamayı okuma ve dinleme; anlatmayı da yazma ve konuşma becerileri oluşturmaktadır. İşte bu beceriler açısından kelime hazinesi ele alındığında, bireyin duygu ve düşüncelerini yazma ve konuşma yoluyla ifade ederken kullandığı kelimeler, anlatmaya yönelik kelime hazinesini, dinlediğini ve okuduğunu anlama süreçleri de anlamaya yönelik kelime hazinesini oluşturmaktadır.

Kelime hazinesinin genişliğinin, insanın okuduğunu ve dinlediğini anlamasındaki avantajlarının yanında, akademik ve iş hayatındaki başarısında da büyük bir katkıya sahip olduğu yadsınamaz. İnsanın düşünmesi ve düşüncelerini ifade etmesi dille, dolayısı ile de kelimelerle olduğu göz önünde bulundurulduğunda kişinin kelime hazinesinin zenginleştirilmesi aynı zamanda onun düşünce dünyasının da zenginleştirilmesidir.

İnsanların kısıtlı kelime hazinesine sahip olmaları, Türkçenin zayıflığından değil onu kullanan kişilerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar doğumlarından itibaren içinde yetiştikleri ortama göre dinleyerek kelime hazinelerini oluştururlar. Edindikleri bu kelimelerin bir kısmını da konuşmalarında kullanırlar. İnsanlar, dinleme ve konuşma eylemlerinde kullandıkları kelimelerin yazma ve okuma faaliyetlerindeki kullanımlarını da formel eğitim yoluyla edinirler.

2. PROBLEM DURUMU

Kelime hazinesinin etkin olarak edinilmesinde eğitim çok önemlidir, özellikle de ilköğretim kademesindeki eğitim. Bu alandaki eğitim, hangi kelimelerin ne zaman, nasıl ve hangi seviyede öğretileceği ile ilgilidir. İşte burada öğrencilerin kelime hazinelerinin okuma, dinleme, konuşma ve yazma bölümlerinin olduğu göz önünde bulundurularak kelime hazinesinin zenginleştirilmesi yoluna gidilmelidir.

Bilindiği gibi kelime hazinesi, konuşan veya yazanın kullandığı dilin kelime deposudur. Bu sözlüksel depo, yaygın olarak kullanılan temel kavramları, kültürel boyutları olan kelimeleri, kişinin meslekî ve

sosyal tecrübelerinden kaynaklanan kelimeleri içerir (Hodges, 1984). Kelime öğrenimi hayat boyu süren bir etkinliktir. Kişiler hayatı boyunca yeni kelimeler ve kavramlar edinirler. Fakat okulun kelime hazinesinin zenginleştirilmesindeki katkısı hayatîdir. Okullar, çocukların kelime hazinelerini genişletme ve zenginleştirmede, özellikle de onların yazılı dil kullanımlarını geliştirmede büyük rol oynar. Bu, sadece kelime hazinesinin zenginleştirilmesi değil, aynı zamanda yeni fikirlere doğru zihnin geliştirilmesidir. Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Okulları Türkçe Programı'nda (MEB, 1995) Türkçe dersinin genel amaçlarından birinin *"Türlü etkinliklerle öğrencilerin kelime dağarcığını zenginleştirmek"* olduğu görülmektedir. Bu amaç ilköğretim ikinci kademe 6, 7 ve 8. sınıflar için *"Kelime dağarcığını, Türk Dil inkılâbı ve çağdaş gelişimi doğrultusunda zenginleştirmek"* şeklinde programın özel amaçlar bölümünde ifade edilmektedir. Yeni program çalışmalarının yürütüldüğü bugünlerde, henüz taslak hâlindeki ilköğretim ikinci kademeye ait Türkçe Dersi Programı'nda (MEB, 2005) genel amaçlar içerisinde doğrudan kelime hazinesiyle ilgili bir madde bulunmamakla beraber, Türkçe dersine ait kazanımların listelendiği bölümde kelime hazinesine yönelik olanlar ayrı bir başlık altında, yedi maddeden oluşmaktadır. "Söz Varlığını Zenginleştirme" başlığı altında ilköğretim ikinci kademe için sıralanan kazanımlar şunlardır (MEB, 2005): *"Kavram haritalarını kullanır, kelime türetir, kelime listelerini kullanır, söz ve söz gruplarını anlam özelliklerine göre (eş anlam, zıt anlam, gerçek anlam vb.) farklı bağlamlarda kullanır, terim, deyim atasözü ve söz kalıplarını anlamlarına uygun olarak kullanır, metindeki kelimelerin, günlük hayattaki bağlamını dikkate alarak cümle içinde kullanır, imlâ kılavuzu ve sözlükten yararlanır."*

Bütün eğitim sistemimizde olduğu gibi, kelime öğretiminde de ders kitaplarının ağırlığı çok büyüktür. Bu sebeple Türkçe ders kitapları kelime hazinesi açısından hedef kitleye uygun olarak tasarlanmalıdır.

İnsanın bireysel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirebilmesi için gerekli dil donanımına sahip olması gerekmektedir. Dil eğitiminin temelini teşkil etmesi açısından ilköğretim eğitimi çok önemlidir. Okullarda verilen Türkçe derslerinde öğrencilere ileriki hayatlarında lazım olacak asgari kelime hazinesinin öğretilmesi, kelime öğretimi ve dolayısı ile de Türkçe öğretiminin ana hedefidir. Toplumsal uzlaşma ve anlaşmanın en alt sınırı da ortak kelimeler dünyasına sahip olmaktan geçmektedir. Bu sebepten ilköğretim sekizinci sınıfın sonunda ulaşılması gereken hedef, asgari düzeyde etkin bir şekilde kullanıma hazır ortak bir

kelime hazinesinin kazandırılması olmalıdır. Bu çalışmada hâlihazırda okutulmakta olan Türkçe ders kitaplarının ortak kelime hazinesi açısından niceliği ve bu amaca ulaşmadaki yeterlilikleri üzerinde durulacaktır.

Bu çalışmanın temelini Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kelime hazinesi yönünden incelenmesi ve öğrencilerin kelime hazineleri ile karşılaştırılması oluşturmaktadır. Ders kitaplarının öğrenci seviyesine uygun olarak kaleme alınacağı, her ortamda vurgulanmakta; fakat öğrenci seviyesinin ne olduğunu belirten belli ölçütler bulunmamaktadır. Bu açıdan Türkçe ders kitapları ile öğrencilerin sınıf seviyelerine göre sahip oldukları kelime hazinesinin uyumu, araştırılması gereken bir konudur.

3. AMAÇ VE SINIRLILIKLAR

Araştırmanın amacı, ilköğretim 8. sınıf MEB yayınları ile ve Elit yayınlarına ait Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kelime hazinesinin niceliğini ortaya koymak ve bu düzey öğrencilerin kelime hazineleriyle uyumunu karşılaştırmaktır. Araştırma sonuçları incelenen iki ders kitabı ile sınırlıdır.

4. YÖNTEM

Bu çalışmada alan araştırması yöntemi kullanılmış, elde edilen bulgular "Simple Concordance Program 4.0.7" ve "Microsoft Exel" programları kullanılarak analiz edilip, düzenlenmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın evreni, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile 2550 sayı ve Temmuz 2003 tarihli Tebliğler Dergisi'nde yer alan ilköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitaplarıdır. Türkçe ders kitaplarının seçiminde, birisinin kamu, birisinin de özel kesimden olmasına dikkat edilmiştir. Özel yayınevine ait ders kitabı rastgele örneklem yoluyla seçilmiştir. Bunlar; MEB ile Elit Yayınevlerine ait 8. sınıf Türkçe ders kitaplarıdır.

5. BULGULAR VE YORUM

"Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Türkçe 8"[*] ders kitabının kelime hazinesi bakımından niceliği ve bu kitabın kelime hazinesinin aynı düzeydeki öğrencilerin kelime hazinesi ile karşılaştırılması sonucu elde edilen bulgular şunlardır:

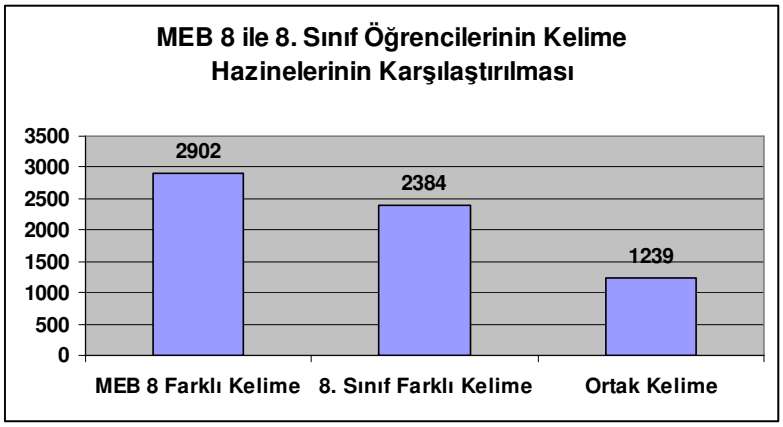
MEB Türkçe 8'de 33'ü düz yazı, 10'u şiir olmak üzere toplam 43 metin vardır. MEB Türkçe 8 ders kitabındaki metinlerde 2.902'si farklı 10.565 kelime bulunduğu tespit edilmiştir. MEB Türkçe 8'deki her metin ortalama 68 farklı olmak üzere toplam 246 kelimeye sahiptir. Ders kitabında bulunan metinlerin her 100 kelimesinde 28 farklı kelime yer

[*] Bundan böyle "MEB Türkçe 8" kısaltması kullanılacaktır.

almaktadır. MEB Türkçe 8'de bulunan 2.902 farklı kelimenin 152'si özel isimdir. Söz konusu kitapta bulunan kelimelerin geçiş sayıları, yani kullanım sıklıkları 1 ilâ 347 arasındadır. MEB Türkçe 8'deki metinlerde kullanılan 2.902 kelimenin 1.615'inin başka bir ifade ile %56'sının kullanım sıklığı 1'dir. Yani bu kelimeler sadece bir kez kullanılmıştır. Kısacası söz konusu kitapta bulunan farklı kelimelerin yarısından fazlası sadece bir kez geçmektedir.

Kurudayıoğlu (2005: 119-126), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine yaptığı araştırmasında, sekizinci sınıf düzeyindeki öğrencilerin 2.384 farklı kelimeyi yaygın olarak kullandıklarını belirlemiştir[*]. MEB Türkçe 8'de yer alan 2.902 farklı kelime ile aynı düzeydeki öğrencilerin yaygın olarak kullandıkları 2.384 farklı kelimenin karşılaştırılması sonucu 1.239 kelimenin ortak olduğu belirlenmiştir. Bir başka ifade ile öğrencilerin yaygın kullandığı kelimelerin yaklaşık %52'si ilgili ders kitabında da yer almakta olup, 1.145'i yani yaklaşık yarısı (%48) ders kitabında bulunmamaktadır. Ortak olan kelimelerin 400'ünün de ilgili kitapta sadece bir kez geçtiği düşünülürse bu uyumsuzluk daha da artmaktadır. Bulgulara ait veriler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

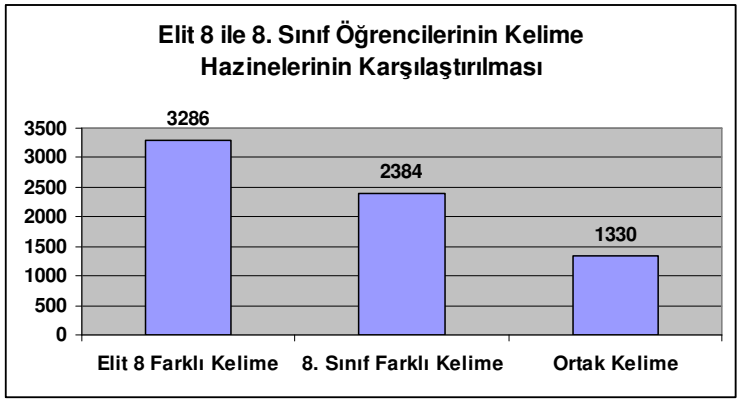
[*] Bu araştırma, Türkiye genelinde yedi coğrafî bölgede ve her bölgede iki olmak üzere, toplam 14 farklı noktada gerçekleştirilmiştir. Yaygın kelimelerin belirlenmesinde, kelimenin uygulama yapılan 14 farklı noktanın en az ikisinde kullanılmış olması esas alınmıştır.

İlköğretim 8. sınıf için Elit Yayınevi tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabında[*] 33'ü düz yazı ve 8'i şiir olmak üzere toplam 41 metin yer almaktadır. Elit Türkçe 8'de bulunan metinlerde 12.127 toplam kelime ve 3.286 farklı kelime bulunduğu tespit edilmiştir. Elit Türkçe 8'deki her metin ortalama 296 kelime ile meydana gelmektedir. Bu sayı da, her bir metinde tekrar edilen yaklaşık 80 farklı kelimenin değişik kullanımlarının toplamıdır. Her 100 kelimelik metinde ortalama 27 farklı kelime bulunmaktadır. Elit Türkçe 8'deki 3.286 farklı kelimenin 226'sı özel isimdir. Söz konusu kitaptaki metinlerde bulunan kelimelerin kullanım sıklıkları 1 ilâ 371 arasındadır. Elit Türkçe 8'deki metinlerde kullanılan 3.286 kelimenin 1.875'i, yani %49'u sadece bir kez kullanılmıştır. Kısacası söz konusu kitapta bulunan farklı kelimelerin yaklaşık olarak yarısı sadece bir kere tekrar edilmiştir.

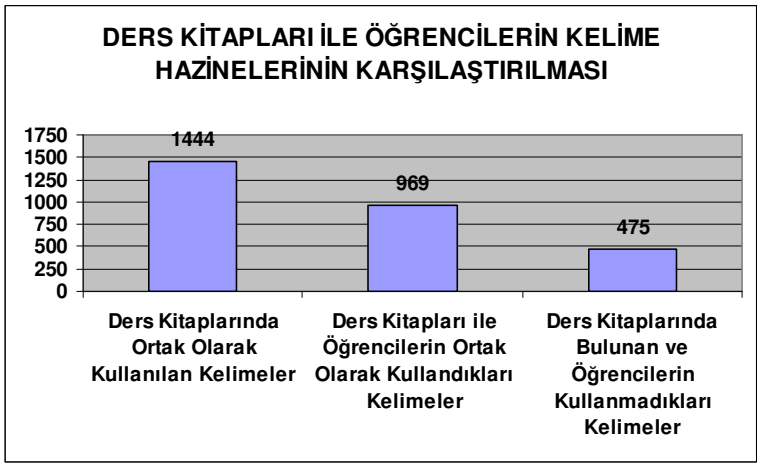
İlköğretim 8. sınıf öğrencileri arasında yaygın olarak kullanıldığı tespit edilen 2.384 kelimenin Elit Türkçe 8'de bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa ne sıklıkta bulunduğu da araştırılmıştır. Yapılan mukayese neticesinde 8. sınıf öğrencilerinin yaygın kelimelerinin %56'sı yani 1.330'u ilgili kitapta kullanılmış, %44'ü, yani 1.054'ü hiç kullanılmamıştır. Ortak olarak kullanılan 1.330 kelimeden 441'inin ise Elit Türkçe 8'de sadece bir kez kullanıldığı düşünüldüğünde, öğrencilerin kelime hazinesi ile kitaplarınki arasındaki uyumsuzluk daha da artmaktadır. Bu da ders kitapları açısından olumsuzluğu ifade etmektedir.

[*] Bundan böyle "Elit Türkçe 8" kısaltması kullanılacaktır.

MEB Türkçe 8 ile Elit Türkçe 8'in kelime hazinesi açısından mukayesesine bakacak olursak; her iki kitabın kelime hazinesi birleştiğinde 4.745 farklı kelimenin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu kelimelerin 1.444'ü her iki kitapta da müşterek olarak kullanılırken 3.301'i kitapların sadece birisinde kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında ilgili kitaplarda müşterek kullanılan kelimelerin oranı %30'da kalmaktadır. Başka bir deyişle her iki ders kitabında kullanılan kelimelerin %70'i farklıdır ve ders kitapları arasındaki %30'luk ortaklık son derece düşüktür. Bu da ders kitaplarının ortak kelime hazinesi kazandırmadaki yetersizliğini ortaya koymaktadır.

MEB Türkçe 8 ile Elit Türkçe 8'de ortak olarak kullanılan 1.444 kelime, aynı düzeydeki öğrencilerin yaygın olarak kullandıkları kelimelerle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada her iki kitapta da ortak olarak kullanılan 969 kelimenin öğrencilerin yaygın olarak kullandıkları kelimeleri arasında yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum, iki kitapta da yer almasına rağmen, 475 kelimenin öğrenciler arasında yaygın olarak kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Ders kitapları ile öğrencilerin kullandıkları ortak kelimeler aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

6. SONUÇ

İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin yüksek yangınlık ve sıklıkta kullandıkları kelimeler ile onlar için hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki metinler karşılaştırıldığında büyük bir uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Öğrenciler arasında belli bir yaygınlığa sahip kelimelerin yaklaşık yarısı ders kitaplarında hiç bulunmamaktadır. Ortak olanların önemli bir bölümü de sadece bir kez kullanılmıştır. Bu durum ders kitaplarının hazırlanmasında kelime hazinesi açısından bir stratejinin izlenmediğini ortaya koymaktadır. İlköğretim birinci ve ikinci kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine yapılan çalışmalarda (Karadağ 2005, Kurudayıoğlu 2005) bu sorun detaylarıyla ortaya konmuştur.

Hangi sınıf seviyesinde hangi kelimelerin öğretileceği öncelikli olarak öğrencilerin kelime hazinesinin belirlenmesine bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında sınıf seviyelerine göre öğrencilerin kelime hazinelerinin belirlenmemiş olması büyük bir eksikliktir. Bunun giderilmesine yönelik çalışmalar Türkiye genelinde geniş çaplı olarak yapılmalı ve güncellenmelidir.

Türkçe ders kitaplarının sınıf seviyelerine göre toplam ve farklı kelime artışları arasındaki oranlar da belirlenmelidir. Sınıf seviyesi yükseldikçe ders kitabında kullanılan toplam ve farklı kelime sayısı da orantılı olarak artmalıdır.

Ders kitaplarının nicelik ve nitelik özellikleri yönünden seçimini yapan ve uyulması gereken ölçütleri belirleyen MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının kelime hazinesi yönünden belirlenmiş ölçütlerinin olmaması büyük bir eksikliktir. Bu konunun devletin bir eğitim politikası olarak ele alınması gerekmektedir.

7. KAYNAKLAR

Hodges, R. E. (1984). Vocabulary. ERIC Digest ED250696.

Karadağ, Ö. (2005) İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kurudayıoğlu, M. (2005). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

MEB. (1995). Ortaokul Programı (İlköğretim II. Kademe). Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2005). İlköğretim Türkçe Dersi (6. 7. 8. Sınıflar) Öğretim Programı (Taslak). Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Saraçoğlu, A., Çimen, C. ve Güzel, Y. (2003). İlköğretim Türkçe 8. Ankara: MEB Yayınları.

TDK. (1998). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları. (www.tdk.gov.tr)

Yıldırım, V. (2003) İlköğretim Türkçe 8. Ankara: Elit Yayınları.